

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

АБАКУМОВА ОЛЕНА ОЛЕГІВНА

УДК 101:37.013.73

**ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ
ФЕНОМЕНА ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ**

09.00.10 – філософія освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор філософських наук, професор,
Новіков Борис Володимирович,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»,
в. о. завідувача кафедри філософії.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, доцент,
Клепко Сергій Федорович,
Полтавський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти імені М.В. Остроградського,
проректор з наукової роботи;

доктор філософських наук, доцент,
Семенюк Наталія Вікторівна,
Хмельницький університет управління та права,
завідувач кафедри безпеки життєдіяльності та
фізичного виховання.

Захист відбудеться 28 жовтня 2016 року о 15⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 27 вересня 2016 року.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

О. П. Кивлюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Бурхливий розвиток комп'ютерних, інформаційних та комунікаційних технологій відкриває практично безмежні перспективи та невичерпні можливості, змінює образ світу і узвичаєні виміри буття в ньому: уклад життя, світогляд людей, систему суспільних та індивідуальних цінностей, формує нові взаємовідносини між людиною та світом, якісно інакші принципи організації життя й діяльності людей. Світ стає все більш відкритим, проте й більш взаємозалежним і технологічно складним. За цих умов людська особистість формується, – постає, – на принципово інших засадах, аніж те мало місце в епоху індустріалізму, що об'єктивно детермінує та обумовлює нову, з позиції суспільної практики, роль освіти як концентрованої форми соціалізації.

Освіта виступає невід'ємною складовою частиною історичного процесу, відтак будь-які радикальні, включно і відмічені вище, культурні зрушення делегують сучасній освіті нові завдання – саме вона і єдино вона в спроможності і має забезпечити всебічну підготовку людини до повноцінного життя. Повноцінного життя повноцінної людини у повноцінному суспільстві – вочевидь, це і є лапідарна характеристика дійсного гуманізму – основного імперативу нашого життя. Саме це детермінує необхідність виходу дослідження за вузько-спеціальні межі, формулює його як філософсько-освітню проблему, оскільки воно органічно пов'язане зі всією філософською проблематикою сучасного суспільства, включно і освітою як найскладнішою сферою суспільного продукування та репродукування (речей, ідей та людей). Мова йде про пошук шляхів відповідності сучасної системи освіти новим умовам та запитам розвитку суспільства, що вимагає необхідності зміни філософських світоглядних настанов, орієнтирів у відповідності до цінностей гуманістичного суспільства, а, відтак, і динамічного наукового розвою всієї проблематики філософії освіти, спрямованої на людину, її інтереси і потреби. Адже: яка освіта – таке і суспільство.

У відповідь на принципово нові запити і виклики третього тисячоліття в галузі освіти можна і нагально потрібно розглядати, – включно і в філософському аспекті, – розвиток дистанційної освіти, що ґрунтується на перевагах сучасних інформаційних та комунікаційних технологій. Впродовж останніх десятиріч дистанційна освіта динамічно постає як іманентне явище освітньої та інформаційної культури багатьох країн світу. Вона поширена у США, Ізраїлі, Японії, багатьох західноєвропейських країнах. З розвитком інформаційних технологій та розповсюдженням Інтернету істотно збільшується її вплив і на розвиток освітніх систем країн, що розвиваються. З кожним роком дистанційна освіта все більш активно впливає на класичні форми освіти, насичуючи та збагачуючи їх інноваційними змістовними та організаційними компонентами, тим самим якісно змінюючи сам образ освіти. Зважаючи на глобальний характер цих процесів, осягнення сутності феномена дистанційної освіти як соціокультурного явища сучасності стає все більш важливою світоглядною та філософською проблемою. А відтак – об'єктивно виходить на вістря дослідницьких зусиль як власне педагогіки, так і філософії. У вітчизняній філософії освіти дане питання набуває додаткової актуальності і сенсів, ще й з огляду на те, що система дистанційної освіти в Україні

лише складається і перспектива подальшого поступу у цьому напрямку, фактичний успіх (чи неуспіх) практик впровадження, правильність побудови та здійснення її цілком залежать від наукового осмислення граничних, – власне, філософських, – основ, від наукової обумовленості та методологічної обґрунтованості конкретних перетворень.

Ступінь наукового опрацювання проблеми. Загальнотеоретичні основи дистанційної освіти закладені дослідниками, серед яких слід відзначити зарубіжних учених О. Андрєєва, Д. Гаррисона, О. Густиря, Д. Кігана, С. Лобачова, М. Мура, В. Овсяннікова, О. Петерса, Є. Полат, В. Солдаткіна, В. Тихомирова, Б. Холмберга, А. Хуторського, Д. Шейла та інших. Своє висвітлення різні аспекти дистанційної освіти знайшли у наукових розвідках вчених нашої країни. Так, розробці науково-педагогічних засад вітчизняної дистанційної освіти присвячено дослідження В. Бикова, О. Веренич, Н. Корсунської, В. Кухаренка, Л. Ляхоцької, П. Стефаненка, Б. Шуневича та інших. Питання впровадження дистанційних технологій у навчальний процес на різних рівнях освіти піднімаються у працях В. Артеменка, Ю. Богачкова, О. Борзенко, О. Воронкіна, В. Гриценка, А. Гуржія, М. Кадемії, О. Кузьмінської, В. Лапінського, І. Малюкової, Н. Морзе, Л. Моцик, Р. Ріжняк, І. Шахіної, В. Яценко та інших дослідників. Досвід дистанційної освіти за кордоном, а також можливості та перспективи її розгортання в Україні знаходимо в розвідках Р. Гуревича, В. Жулкевської, К. Корсака, І. Лещенко, С. Лисенко, Н. Мась, В. Олійника, Р. Шарана та інших. Організаційні основи дистанційного навчання, підходи до його реалізації розглядають К. Бугайчук, Н. Жевакіна, Н. Каліненко, О. Колгатін, Н. Корсунська, Н. Люлькун, О. Рибалко, Н. Сиротенко та інші науковці. Соціально-філософським аспектам дистанційної освіти тією чи іншою мірою присвячено роботи В. Зуєвої, О. Кивлюк, І. Малик, А.І. Олійника, О. Скубашевської, Г. Яценко. Ці праці виступили теоретико-методологічним підґрунтям і джерельною базою для проведення нашого дослідження.

Важливою основою дисертаційного дослідження є фундаментальні надбання класичної й сучасної світової філософії в царині освіти та педагогіки, представлені концепціями та ідеями Я. Коменського, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, Д. Дідро, К. Гельвеція, Й. Песталоцці, І. Канта, Й. Фіхте, Ф. Шелінга, Г. Гегеля, К. Маркса, С. Гессена, П. Наторпа, Дж. Дьюї та ін.; праці вітчизняних і зарубіжних філософів, освітян та педагогів В. Андрущенко, Т. Андрущенко, Г. Батищева, В. Босенка, В. Вашкевича, В. Воронкової, Е. Герасимової, А. Єрмоленка, М. Згуровського, В. Іванова, С. Клепка, Н. Кочубей, А. Кравченко, В. Кременя, С. Крилової, С. Куцепал, О. Леонтєва, В. Муляра, І. Немчинова, Б. Новікова, В. Покася, І. Предборської, Т. Розової, В. Савельєва, Д. Свириденка, Н. Семенюк, А. Ярошенко та ін. В цьому ж ряду й інформаційні соціально-філософські концепції (Д. Белл, П. Друкер, М. Кастельс, М. Маклуен, Й. Масуда, Е. Тоффлер, А. Турен та ін.); доробок комунікативної та діалогічної філософії (К. Апель, М. Бахтін, О. Больнов, М. Бубер, Е. Левінас, Л. Ситниченко, О. Розеншток-Гюссі, Ю. Хабермас, К. Ясперс та ін.).

Віддаючи належне існуючим напрямкам опрацювання проблеми, обсягу та якості суцього наукового доробку в області дистанційної освіти вітчизняних і зарубіжних вчених і педагогів, необхідно відзначити, що дистанційна освіта

переважно розглядається як суто дидактичний процес: вивчаються її особливості, дидактичні принципи, організаційні форми, методики навчання, технологічні платформи тощо. Тобто, більшість робіт спрямовано на задоволення потреб безпосередніх практик організації та впровадження дистанційної освіти, що, безумовно, важливо, але, вочевидь, недостатньо. Як нам видається, найбільш відчутним негативним наслідком подібної редукції є слабка власне філософська розробленість проблеми: більшість досліджень не враховують соціокультурну сутність і зумовленість дистанційної освіти, соціально-філософські засади та логіку її розвитку, загально-суспільне значення, розглядаючи відокремлено, ізольовано від інших чинників суспільного розвитку. До того ж, феномен дистанційної освіти слабо пов'язується із тими викликами, що їх висуває до системи освіти сучасний етап цивілізаційного розвитку світу й України, із проблемами соціалізації, розвитку людини, формування нового типу особистості, питаннями реалізації та здійснення, – актуалізації, – кожним членом суспільства особистісного освітнього потенціалу. Саме брак дослідницьких зусиль та недостатня увага до всебічного філософського обґрунтування розвитку дистанційної освіти обумовлює, на наше переконання, й дефіцит плідного розгляду та результативного вирішення проблем вітчизняної освітньої системи в цілому, а, відтак – неймовірно збіднює вирішуючі спромоги цієї системи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Загальний напрям дисертаційного дослідження пов'язаний з тематикою науково-дослідної роботи кафедри філософії факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»: темою «Дослідження методів розвитку творчої особистості» (державний реєстраційний номер №0107U0000981) та її напрямом «Інноваційно-інформаційні основи модернізації суспільства та освіти», темою «Соціальні аспекти управління сталим розвитком України: державний та регіональний виміри» (державний реєстраційний номер №0111U033184), комплексною науково-технічною програмою НТУУ «КПІ» «Розбудова інформаційного суспільства» (протокол Вченої ради НТУУ «КПІ» № 4 від 06.04.2009 р.). Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» (протокол № 2 від 07 лютого 2011 року).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у здійсненні філософської рефлексії дистанційної освіти як феномена, що має чітко виражену гуманістичну спрямованість застосування інформаційно-комунікаційних засобів і технологій та постає як безумовно інноваційна форма прогресу освіти XXI століття.

Досягнення поставленої мети зумовило постановку і реалізацію наступних дослідницьких **завдань**:

- визначити філософські та комунікативно-діалогічні засади методології дослідження феномена дистанційної освіти у контексті інформатизації суспільних процесів;
- провести ретроспективну реконструкцію історії зародження та основних етапів поставання феномена дистанційної освіти;
- здійснити концептуальну експлікацію поняття «дистанційна освіта»;

- розкрити гуманістичний потенціал дистанційності як атрибуту системи освіти;
- визначити особливості організації простору і часу дистанційної освіти у якісних трансформаціях соціального хронотопу, спричинених прогресом інформаційно-комунікаційних технологій;
- обґрунтувати зміст категорії «освітня взаємодія» як базової для дистанційної педагогіки;
- розкрити діалектику безпосереднього та опосередкованого у дистанційному освітньому спілкуванні та педагогіці.

Об'єктом дисертаційного дослідження виступає феномен дистанційної освіти у його філософсько-освітніх вимірах.

Предметом дослідження є рефлексія гуманістичного потенціалу та актуалізація людинотворчих спромог дистанційної освіти.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань застосовано принципи, філософські закони і категорії діалектики (об'єктивності, розвитку, історизму, системності, цілісності та універсального зв'язку, взаємозумовленості теорії і практики, детермінізму). Багатогранність предмета дослідження зумовила звернення до системного, структурно-функціонального, соціокультурного та міждисциплінарного підходів, що вони, своєю чергою, уможливили його осмислення, концептуалізацію та репрезентацію у основних соціокультурних взаємозв'язках і залежностях. За допомогою принципів сходження від абстрактного до конкретного, єдності історичного і логічного реконструйовано основні етапи поставання феномена дистанційної освіти. Єдність аналізу і синтезу, індукції та дедукції, компаративного вивчення відповідних концепцій та експлікації визначень дозволила істотно уточнити і змістовно конкретизувати низку базових понять теми дослідження, інтегрувати матеріали відповідних законодавчих актів України, інших офіційних національних та міжнародних документів з досліджуваної проблеми; узагальнити практики дистанційної освіти в Україні, а також використати результати і досвід розробки дистанційних курсів, здійснених особисто дисертанткою у Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут».

Наукова новизна отриманих результатів полягає у здійсненні концептуально-завершеного філософсько-педагогічного дослідження дистанційної освіти як феномена, що має чітко виражену гуманістичну спрямованість та людинотворчі інтенції і постає як домінантна інноваційна форма прогресу освіти, яка не редукується до осмислення практик використання суто інструментально-технічних засобів та не вичерпується застосуванням лише інформаційно-комунікаційних технологій. Ця новизна конкретизується у наступних положеннях:

Вперше:

- дистанційність трактується як іманентний атрибут системи освіти й у філософському плані розкривається як опосередкування протилежностей однієї сутності – традиційної освіти і дистанційної у процесі їх історичного розділення. При цьому дистанційність розглядається як історично прогресуюча (кількісно та якісно) єдність засобів, відносин, ідей та інституцій, що опосередковують взаємодію і спілкування суб'єктів освітньої діяльності у їх просторово-часовій окремішності.

Доведено, що дистанційна освіта інституційно виділяється, конститується та конкретизується як відносно самостійна у результаті історичного поступу освіти як такої;

- на основі проведеної ретроспективної реконструкції історії зародження та основних етапів поставання феномена дистанційної освіти запропонована та обґрунтована авторська періодизація за стадіями: протодистанційна освіта, інституалізація дистанційного навчання, інституалізація дистанційної освіти, мережева дистанційна освіта. Як результат, долається суто інструменталістський погляд на дистанційну освіту, доводиться теза, що її визначають ті можливості та перспективи, що відкриваються для формування (освіти та виховання) особистості як цілісної, гармонійно розвиненої з метою трансформування суб'єкта (носія діяльності) в суб'єктність (носія творчості);

- обґрунтовано положення про те, що сутнісна особливість саме дистанційної освіти полягає у своєрідному «подоланні»: «стисненні», «економії», переводі у нову якість, – простору і часу творчості, – соціального хронотопу, що є основним багатством людини (а відтак – людей, людства). Останнє дозволило ввести в обіг та конкретизувати змістовне наповнення понятійного блоку «хронотоп дистанційної освіти», який виражає спосіб взаємодії дистантних учасників процесу освітньої діяльності, зумовлений застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують подолання просторово-часового континуума.

Уточнено:

- розуміння освіти і педагогіки загалом як концентрованої форми соціалізації, суцільної в системній єдності інституційних форм, сукупності певної якості суспільних відношень, відповідних суб'єктів педагогічної діяльності (творчості) та педагогічної ідеології. Відповідно, понятійний блок «дистанційна педагогіка» змістовно трактується як соціалізація, ідеологічно обґрунтована та інституційно оформлена і здійснювана суб'єктами педагогічної діяльності в умовах дистанційності, що уможлиблюється завдяки технологіям забезпечення зворотного зв'язку з високим рівнем інтерактивності та сукупністю суспільних взаємодій мережевого суспільства;

- положення про те, що освіта взагалі, і дистанційна зокрема, як спосіб творення і відтворення особистості, дозволяє багатство вільного часу і простору перетворити на багатство саморозвитку потреб і здібностей людини, які є дійсною формою як особистісного так і суспільного багатства.

Набуло подальшого розвитку:

- визначення дистанційної освіти як процесу і результату освітньої діяльності (творчості) суб'єктів, що реалізується та здійснюється в інформаційно-освітньому хронотопі засобами інформаційно-комунікаційних технологій, які, своєю чергою, забезпечують інтерактивну взаємодію і діалогове спілкування його учасників у процесі їх особистісного розвитку;

- змістовне наповнення понять «комунікація» і «спілкування». Доводиться теза про те, що мережевий тип комунікації не тотожний людському спілкуванню. Комунікація, – взаємодія, – автоматизованих і кібернетичних систем може здійснюватися у процесі інформаційного обміну без участі людей і, що принципово, не є спілкуванням, яке завжди має безпосередній міжособистісний характер і реалізується та здійснюється у соціальних взаємодіях, – відносинах, – людей.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що його основні положення і висновки дозволяють поглибити з позицій наукової філософії розуміння сьогоденних інноваційних процесів, пов'язаних із дистанційною освітою, допомагають, з урахуванням соціокультурних реалій, скоригувати стратегію і тактику впровадження в Україні доступної і високоякісної, – інноваційної і водночас базованої на кращих надбаннях світової і вітчизняної, – освіти, заснованої на принципах суспільної справедливості та рівноправності, на засадах універсальності та політехнізму, педагогіки співпраці, що створює передумови цілеспрямованого, системного, ефективного планування й раціонального управління у цій сфері.

Матеріали роботи можуть бути використані у процесі викладання широкого спектру дисциплін у вищих навчальних закладах у галузях: філософії освіти, соціальної педагогіки, соціології освіти, соціальної філософії; у якості теоретико-методологічної та інструктивно-методичної бази для подальших досліджень та в практиках розвитку дистанційної освіти та дистанційної педагогіки; для напрацювання нормативної бази та прийняття управлінських рішень у сфері освіти державними органами різного рівня.

Основні ідеї і положення дисертаційного дослідження втілено в авторських розробках дистанційних курсів для уніфікованого Банку веб-ресурсів навчальних дисциплін як складової Єдиного інформаційного середовища Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» і безпосередньо впроваджено у навчальний процес підготовки фахівців за напрямом 6.050802 – «Електронні пристрої та системи» на факультеті електроніки НТУУ «КПІ» (Акт впровадження №2210/12 від 15.02.2016 р.).

Апробація результатів дослідження. Апробація роботи здійснювалася на методологічних семінарах та засіданнях кафедри філософії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Основні теоретичні положення та результати дисертаційного дослідження були презентовані у доповідях на наукових та науково-практичних конференціях: *міжнародного рівня* – «Держава і глобальні соціальні зміни: історія, теорія, ідеологія» (м. Київ, жовтень 2010 р.), «Історія розвитку науки, техніки та освіти» (м. Київ, травень 2011 р., квітень 2012 р.), «Інформаційні технології в наукових дослідженнях і навчальному процесі» (м. Луганськ, листопад 2011 р.), «Сучасні проблеми управління: перспективні ідеї та технології» (м. Київ, грудень 2011 р.), «Екологія. Людина. Суспільство» (м. Київ, вересень 2012 р.), «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (м. Київ, листопад 2012 р.), «Дистанційна освіта України – 2013. Інформаційне освітнє середовище у системі дистанційного навчання в закладах освіти: інноваційні та психолого-педагогічні аспекти» (м. Харків, листопад 2013 р.), «Челпанівських читаннях» (м. Київ, травень 2014 р.); *всеукраїнського рівня* – «Актуальні питання історії науки і техніки» (м. Київ, жовтень 2011 р.), «Феномен системної кризи сьогодення в інтерпретаціях сучасної гуманістики» (м. Київ, квітень 2012 р.), «Університет в ХХІ ст.: моделі розвитку» (м. Київ, квітень 2013 р.), «Вища освіта: проблеми і шляхи забезпечення якості» (м. Київ, листопад 2013 р.), «Інноваційний потенціал української науки – ХХІ сторіччя» (м. Запоріжжя, листопад 2014 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 19 одноосібних публікаціях, з яких: 5 – у наукових фахових виданнях України та інших держав, що всі включені до міжнародних наукометричних баз, з них 4 статті – у виданнях України з філософських наук, 1 – у закордонному періодичному виданні з напряду, з якого підготовлено дисертацію, а також 14 – в інших виданнях та збірниках матеріалів конференцій.

Структура і обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів (поділених на десять підрозділів), висновків до розділів, загальних висновків і списку використаних джерел (254 позиції). Загальний обсяг дисертації становить 225 сторінок, з них основний текст – 198 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, розкривається стан розробки проблеми у науковій літературі, визначаються мета, завдання, об'єкт, предмет дослідження та зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами, наводяться положення наукової новизни, які виносяться на захист, методи дослідження, розкривається теоретична та практична значимість одержаних результатів, наводяться дані щодо рівня їхньої апробації та оприлюднення, подається опис структури і обсягу дисертаційної роботи.

У **першому розділі** – **«Теоретико-методологічна база філософського дослідження феномена дистанційної освіти»** – визначається стан наукової розробки проблеми, методологічні й концептуальні засади дослідження феномена дистанційної освіти у контексті інформатизації суспільства і освіти.

У **підрозділі 1.1. «Філософія освіти як методологічне підґрунтя наукового дослідження феномена дистанційної освіти»** доводиться, що освітня галузь зустрічається з проблемами, процес осягнення, розв'язання та прогнозування шляхів виходу з яких лежить поза межами суто педагогічної науки і потребує залучення методологічного апарату філософії освіти, пріоритетним завданням якої нині є пошук шляхів відповідності сучасної системи освіти новим умовам та вимогам розвитку сучасного суспільства.

Засади і стратегія здійсненого дослідження феномена дистанційної освіти передусім визначаються науково-методологічним апаратом філософії загалом і концепціями філософії освіти ближчим чином, а також осмисленням змісту, форм і стратегій розвитку сучасної освіти в умовах інформатизації і перетворення суспільства на мережеве. Системна науково-філософська рефлексія даного освітнього, – загальнокультурного, – феномена, дослідження граничних засад проектування системи дистанційної освіти з урахуванням чинників її якості та ефективності, дозволяє отримати результати, які зроблять (принаймні, сприятимуть цьому) розвиток і організацію системи дистанційної освіти свідомим, планомірним, керованим і цілевідповідним процесом з прогнозованими та очікуваними результатами, адже наявний стан розвитку дистанційної освіти в Україні вочевидь не відповідає вимогам суспільства, запитам часу. Прослідковано, як в історичному зв'язку філософсько-педагогічних концепцій формується ідеологічне забезпечення і

логіка поставання феномена дистанційної освіти, іманентна прогресу системи освіти як такої.

Підрозділ 1.2. «Комунікативно-діалогічна сутність дистанційної освіти» присвячений обґрунтуванню комунікативно-діалогічної природи феномена дистанційної освіти. Доводиться, що концептуальні положення і поняття, розроблені у ХХ столітті філософією комунікації, діалогічною філософією і тими філософськими напрямками і течіями, предметом вивчення яких стали інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) та соціальні аспекти їх функціонування в умовах глобалізації, є тією концептуальною та методологічною базою, яка дозволяє теоретично переосмислити педагогіку взагалі у її теоретичному і практичному аспектах, усвідомити спілкування як базову категорію дистанційної педагогіки, яка виражає сутність дистанційної освітньої взаємодії суб'єктів педагогічної діяльності у її внутрішньому зв'язку з певним конкретно-історичним типом суспільних відносин і предметно-практичних засобів, що їх опосередковують.

Дане дослідження розкриває сутність спілкування як засобу практично-духовного освоєння світу, предметно-сислового хронотопу людської діяльності, – в перспективі – творчості, – та культури, у якому представлена сутнісно-суб'єктна форма буття людини, людей та суспільства у вимірах дійсного гуманізму.

Сучасне філософське потрактування комунікації не вичерпується лише обміном інформаційними повідомленнями між індивідами чи суто вербальним спілкуванням. Власне, йдеться про розвиток та адекватну рефлексію соціального типу взаємодії, – суспільного відношення, – у його повноцінному (недеформованому) вигляді. Адже у єдиному процесі творення реальної спільноти та суспільності людей, у співтворчості їх сумісного життєвого світу спілкування постає у своїй онтологічно-світоглядній цілісності, як субстантивна основа всіх без винятку загальнозначущих спільних і особистісних аспектів і компонентів, а не лише у вигляді простого вербального або невербального обміну інформацією. Цим зумовлене комунікативне переосмислення діалогу і діалогічне переосмислення комунікації в її співвідношеннях зі спілкуванням.

На відміну від лінійної класичної комунікативної схеми в діалозі розкривається зустрічне спрямування, взаємність комунікації, наявні відповідь і відповідальність: передбачається рівність сторін, здатність поступитися іншому часткою своєї свободи і самостійності, повноти і самодостатності, що є суттєвим, для рефлексії феномена дистанційної освіти.

Підрозділ 1.3. «Феномен дистанційної освіти в контексті інформатизації суспільних процесів» присвячено осмисленню концепцій сьогоденного суспільства, у якому виникли та об'єктивно нарастають потреба й можливості реалізації, – здійснення, – сучасної дистанційної освіти.

Сучасний етап суспільного поступу характеризується створенням глобального інформаційного простору та часу (хронотопу), високою швидкістю комунікаційних процесів, яка забезпечується наукомісткими, високотехнологічними засобами та технологіями, а інформація і знання в ньому набувають нової якості, стаючи основними продуктами життєдіяльності окремих індивідів, соціальних груп, суспільства в цілому. При цьому інформаційні технології виступають потужним джерелом культурних зсувів та інновацій: вони перманентно змінюють усталений

образ світу і звичні контури буття в ньому, життєві принципи діяльності людей. Ці перетворення, набуття соціумом нової якості знайшли, зокрема, своє теоретичне відображення у соціальних концепціях «інформаційного суспільства».

Обґрунтовується, що сучасна дистанційна освіта являє собою об'єктивний результат та один з механізмів здійснення якісних змін, що відбуваються у житті сьогоденного соціуму. Вона – феномен об'єктивної дійсності. Її розвиток й активне поширення є адекватною відповіддю систем освіти багатьох країн світу, зокрема й України, на трансформаційні процеси, що супроводжують становлення інформаційного суспільства. Доведено, що дистанційна освіта відображає у собі характерні тенденції інформаційного розвитку людства і, спираючись на сучасні комп'ютерні, інформаційні та телекомунікаційні технології, відкриває нові, вражаючі уяву, перспективи для широкого розповсюдження знань, професійної та соціальної мобільності особистості, можливості отримання доступу до освіти упродовж усього життя, якою можна скористатися у будь-який час й у будь-якому місці.

У другому розділі – «Дистанційність як атрибут системи освіти» – досліджено дистанційність, яка потрактовується як іманентний атрибут системи освіти – історично прогресуюча єдність засобів, відносин, ідей та інституцій, що вони опосередковують взаємодію і спілкування суб'єктів освітньої діяльності у їх просторово-часовій окремішності. Прослідковано логіку розгортання даного опосередкування в історії педагогічної теоретичної і практичної діяльності як виділення дистанційної освіти з системи традиційної освіти.

У підрозділі 2.1. «Ретроспективна реконструкція історії зародження та основних етапів поставання феномена дистанційної освіти» реконструйовано генезу дистанціювання в освіті та логіку історичного поставання феномена дистанційної освіти.

Соціально-філософське осмислення сьогоденних інноваційних освітніх процесів, пов'язаних із дистанційною освітою, уможлиблюється вивченням їхніх витоків в історії педагогічної теорії та практики, виявленням їх об'єктивної причинної зумовленості. У даному дослідженні засоби ІКТ розглядаються як лише матеріальна, інструментально-технологічна умова існування дистанційної освіти. Умова трансформації способів взаємодії, що з необхідністю трансформує спочатку відносини людей, соціальну форму, а потім педагогічні ідеї і способи здійснення та організацію освіти, у тому числі дистанційної.

Логічне відтворення генези дистанційної освіти в історичному хронотопі, її трансформації у взаємозв'язку із прогресом освіти як соціального інституту, розвитком суспільства, глобальними перетвореннями у життєдіяльності сучасної цивілізації дозволило запропонувати авторську періодизацію розгортання дистанційної освіти за стадіями: протодистанційної освіти, інституалізації дистанційного навчання, інституалізації дистанційної освіти, мережевої дистанційної освіти

Доводиться теза, що дистанційність, будучи здійснюваною діалектичною суперечністю, іманентно притаманна розділенню і взаємодії тих, хто навчає і вчиться, що породжує опосередкування їх взаємовідносин засобами, ідеями, інституціями системи освіти, які забезпечують освітнє спілкування і, зрештою,

соціалізацію у процесі відтворення і творення суспільства. Таке потрактування дозволило прослідкувати, – теоретично відтворити, – те, як виникало, реалізовувалося та здійснювалося дистанціювання у поступі педагогічної теорії та практики відтоді, як освіта виокремлюється і стає особливою, відносно самостійною сферою соціального життя. Розуміння освіти як опосередкованої комунікаційної взаємодії, процесу і результату передачі знання у взаємовідносинах і спілкуванні учителя і учня, дало підстави стверджувати, що передумови для виникнення дистанційної освіти закладалися ще за часів появи писемності (IV-III тис. до н. е.), перших шкіл, бібліотек, форм педагогічної ідеології та методик, і дозволило виділити етап протодистанційної освіти. Історичне розділення освіти і дистанційної освіти як протилежностей однієї сутності у філософському плані теоретично відтворюється у логіці опосередкування конкретно-історичними засобами освітньої комунікації і взаємодії, педагогічними ідеями та інституціями, формами відношень суб'єктів педагогічної діяльності.

У своєму поступі дистанційна освіта пройшла шлях від синкретичної ідеї до системної інституції певного рівня загальності. Цей процес йшов послідовно: кожен етап становлення теорії і практики дистанційної освіти відкривав якісно нові можливості та перспективи для поставання особистості, розкриваючи багатомірність цього феномена. В основі цього розвитку лежало вдосконалення засобів комунікації, що зумовлювало перманентну зміну форм взаємодії та освітнього спілкування суб'єктів на відстані та у часі, педагогічну ідеологію. Виділення навчання на відстані, закріплення його як організованої форми освітньої діяльності у спеціалізованих установах історично пов'язано із серединою XIX століття, що обумовлено винаходом електрики, появою телеграфу, формуванням першої стійкої регулярної системи поштового зв'язку та розгалуженої мережі залізниць. Ідеї освіти, доступної для всіх, самоосвіти, що виражали якісні зміни у системі суспільних відносин покликали до життя адекватні для свого часу інституційні форми своєї реалізації: приватні кореспондентські курси і школи, товариства, інститути, відділення у традиційних університетах. Виникнення нових трансляційних засобів (телефон, радіо, телебачення) призвело до появи у сфері освіти нових форм організації – заочних інститутів, відкритих дистанційних університетів, їх асоціацій, консорціумів (мегауніверситетів). Дистанційна освіта набуває відносно самостійного статусу та починає змінювати організаційну структуру та дидактику традиційної, будучи представленою усім спектром рівнів підготовки: від початкової до вищої освіти. Внаслідок міжнародного співробітництва у цій сфері з'явилися Міжнародні ради та мережі дистанційної освіти. Розвиток комп'ютерної техніки, цифрових, інформаційно-комунікаційних і глобальних мережевих технологій, зокрема Інтернету, докорінно змінив освітню практику та ідеологію, спричинивши появу віртуальних шкіл та університетів, віртуальних середовищ навчання – мережевої дистанційної освіти.

У підрозділі 2.2. *«Концептуальна експлікація поняття «дистанційна освіта»* обґрунтовується необхідність подолання спроб редукації дистанційної освіти до навчання, розмежування понять «дистанційне навчання» та «дистанційна освіта». Авторська позиція полягає в тому, щоб розглядати їх не як рядопокладені, але в

генезі, в органічній взаємозумовленості, причому завершеної тим змістом, що його цілком коректно виражає понятійний блок «дистанційна педагогіка».

Підкреслюється, що новий характер освітньої взаємодії, міжособистісного взаємоспілкування учнів, а не лише педагогів з учнями, тобто загальна взаємодія всіх освітніх суб'єктів в умовах дистанційності, що активізує самодіяльність: самонавчання, самовдосконалення, самоконтроль, самодисципліну і т. д., ініціює співпрацю, взаємодопомогу, взаємонавчання, інтенсифікує соціалізацію, є саме освітою і дає підстави для концептуалізації дистанційної освіти і дистанційної педагогіки. Мова йде про особливу, соціально, колективно і особистісно детерміновану людино-творчу діяльність, концентровану форму соціалізації і творчого саморозвитку людини, що базується на співробітництві суб'єктів з використанням сучасних інтерактивних мережевих інструментальних засобів і дистанційних технологій. У такому розумінні понятійний блок «дистанційна педагогіка» виражає єдність науково-теоретичної і соціально-практичної діяльності (творчості), змістом і результатом якої є свідомо і цілеспрямовано організоване поставання особистості та її розвиток у процесі виховання, навчання і освіти.

У підрозділі 2.3. «Атрибутивність дистанційності в освіті» розкривається гуманістичний потенціал та шляхи актуалізації феномена дистанційності як іманентного атрибуту системи освіти. Атрибутивність дистанційності в освіті розкривається через її людинотворчу, людиноцентричну сутність на противагу антигуманістичної деформації суті дистанційності, яку вона отримує в умовах тотального відчуження, атомізації, розлюднення у відносинах.

Долається суто інструментальний погляд на дистанційну освіту, обґрунтовується, що дистанційну освіту можна, – і потрібно, – потрактовувати як один із визначальних соціальних чинників утвердження дійсного гуманізму і подолання дегуманізуючих та розлюднюючих сил відчуження, протистояння тотальному розлюдненню людини та розсуспільненню суспільства. Адже творення людей, особистостей як спосіб їх продукування є головним пріоритетом, вищим за виробництво речей та ідей, а осмислене у своїй всезагальності є здійсненням творчості. У цьому ж – культурне, історичне покликання та призначення освіти, педагогіки в цілому, її гуманістична, людино-творча сутність та місія.

Акцентовано, що дистанційна освіта дає принципово, якісно нові можливості для розвитку цілісної особистості, тобто для подолання антигуманізму і вирішення пріоритетного завдання освіти, здійснення її сутнісного призначення. Максимальна кореляція соціального та індивідуального, особистісного та суспільного, бажаного та належного, інноваційного та нормативного в освітній діяльності; взаємодія викладача і учня на засадах співробітництва при домінантності самостійності в організації навчання; відповідність графіка і розподілу навчального часу індивідуальним, особистісним нахилам, устремлінням, бажанням, здібностям тощо; імператив самоорганізованих спільнот, колективної дії і обміну; взаємне навчання, взаємна освіта, взаємне виховання через спілкування і через взаємодію, безперервність і різноманітність, відкритість і доступність освіти, рівність прав і можливостей – все це вимагає визнати наявність у дистанційній освіті значного гуманістичного потенціалу, який необхідно неперервно нарощувати і вміти вчасно та вповні актуалізувати.

У підрозділі 2.4. «Стан, тенденції та особливості розвитку дистанційної освіти в Україні» розглядаються етапи становлення дистанційної освіти в Україні, правова база її регулювання, основні засади організації та запровадження дистанційної освіти, задекларовані офіційними документами, та тенденції, що змінюють образ сучасної освіти. Констатується, що на сьогодні дистанційна освіта саме як національна система лише складається. Враховуючи масштабність та багатогранність феномена дистанційної освіти, широкий спектр освітніх послуг, форм і моделей організації, для її побудови та здійснення на належному рівні необхідно вирішити ще багато складних, таких, що мають концептуальний характер, проблем. Незважаючи на певні, – вже очевидні, – позитивні тенденції у розвитку системи дистанційного навчання, Україна суттєво відстає у цій сфері від розвинутих країн світу, темпи та стан розвитку вітчизняної дистанційної освіти ще й досі вочевидь не відповідають вимогам суспільства, яке прагне стати, – принаймні, виразно декларує таке прагнення, – рівноправним членом європейської та світової спільноти, де мільйони громадян вже доволі тривалий час задовольняють свої освітні потреби за допомогою дистанційної освіти через Інтернет.

У третьому розділі – «Філософські виміри дистанційної освіти та педагогіки в цілому» – здійснюється конкретизація змістовного наповнення понятійного блоку «хронотоп дистанційної освіти», понять «комунікація» і «спілкування»; розкрито діалектику безпосереднього і опосередкованого у дистанційному спілкуванні та педагогіці, базовою категорією якої, як обґрунтовується в дослідженні, є «освітня взаємодія».

У підрозділі 3.1. «Дистанційна освіта у трансформаціях соціального хронотопу» феномен дистанційної освіти осмислюється у трансформаціях соціального хронотопу. Продемонстровано, що техніко-технологічні інновації призводять до фундаментальних зрушень в уявленнях про простір і час соціального порядку. Акцентовано увагу на такій властивості сучасних ІКТ як спричинення, об'єктивне зумовлення ними «стиснення» соціального простору і часу, а, відтак, формування хронотопу особливого роду – комунікативно-мережевого.

Зміна значення швидкості, що викликається практичною миттєвістю комунікації, призводить у наш час до переосмислення самого змісту категорії простору. Джерелом відмінностей у часі є можливість прискорення та уповільнення, тобто свідомого управління темпоритмом соціальних змін, час вже не може сприйматися традиційно, як константа, оскільки на перший план висувається його відносність, багатоспрямованість, він стає розірваним, як і простір – подійним. Будь-яка діяльність вимірюється часом. Поняття щільності, інтенсивності, наповненості, зрештою – багатства індивідуального, групового, власне суспільного життя, темпу соціальних процесів виявляється вирішальним при визначенні способу життєдіяльності, конкурентоспроможності, продуктивності праці тощо. Але час – не лише міра життя людини, а й простір здійснення цього життя. Соціальним багатством стає час, звільнений для творчого розвитку, що дає йому простір, організує його. Вивільнення позаробочого часу можна розглядати як головну умову та детермінанту виробництва такого основного капіталу, яким є сама людина.

Підкреслюється, що сучасні інформаційні та комунікаційні технології все більшою мірою, – і майже в бездоганній формі, – знаходять своє відображення у

феномені дистанційної освіти. Нові комунікативні спромоги уможливають перехід від фізичного до соціального та історичного часу і простору, а надалі – до вільного часу як часу творчості. У цьому сенсі тривалість людського життя подовжується у рази, а, можливо, – в перспективі, – й на порядки. Долаються просторово-часові обмеження і вивільнюється час, який є основним багатством людини тою мірою, якою він перетворюється на цілісний, гармонійний розвиток кожної без винятку особистості, тобто стає дійсною творчістю. Творчістю у формі практичної всезагальності. Обґрунтовується висновок: найважливіша, субстанційна та екзистенційна, – сутнісна, – особливість дистанційної освіти полягає у своєрідному «подоланні»: «стисненні», «економії», переводі у нову якість простору та часу (соціального хронотопу). Як спосіб творення і відтворення особистості вона дозволяє багатство часу і простору перетворити на багатство саморозвитку потреб і спромог людини, які є дійсною формою суспільного багатства. Пропонується понятійний блок «хронотоп дистанційної освіти», яким визначаємо спосіб взаємодії дистантних учасників процесу освітньої діяльності, зумовлений застосуванням ІКТ, які забезпечують подолання, – «стиснення», економію, – просторового та часового континууму.

У підрозділі 3.2. «Освітня взаємодія як базова категорія дистанційної педагогіки» привертається увага до філософського дослідження, – рефлексії, – освітньої взаємодії як універсальної наукової категорії, а також як базової для дистанційної освіти і педагогіки. Сьогодні, коли стрімко розвивається комунікативна сфера, з'являються нові форми контактів, розширюються можливості не тільки безпосередньої, але й опосередкованої (дистанційної, віртуальної та ін.) спільної діяльності, необхідно говорити про діалектичну єдність суб'єктивних та речових, предметних, техніко-технологічних (об'єктивних) складових освітніх взаємодій, що організовує особистісний простір і час як освітній хронотоп. На цих засадах концептуалізується зміст категорії «освітня взаємодія», що виражає взаємну активність, співпрацю тих, хто навчає і навчається, у процесі їх освітнього спілкування разом із інформаційно-комунікативною оснащеністю їхніх взаємодій.

Освітня взаємодія у дистанційній освіті безпосередньо пов'язана з дією і діяльністю. Дистанційний освітній процес забезпечується різними, такими що мають тенденцію до універсальних, видами взаємодії: учні можуть взаємодіяти з викладачем, між собою, засобами навчання, зі змістом (контентом), наданим у різних форматах, інтерфейсом, зовнішніми ресурсами тощо, тож освітня взаємодія передбачає суб'єкт-суб'єктну соціальну взаємодію (відносини), а також суб'єкт-об'єктну взаємодію у значенні взаємодії з освітніми засобами, змістом, інституціями. На цій підставі освітню взаємодію у дистанційній освіті нами визначено як діяльнісну (творчу) єдність міжособистісної взаємодії суб'єктів освіти, їх взаємодії із інтерактивними телекомунікаційними засобами та надіндивідуальної взаємодії сукупних суб'єктів на різних рівнях.

У підрозділі 3.3. «Діалектика безпосереднього та опосередкованого у дистанційному освітньому спілкуванні та педагогіці» доводиться, що спілкування завжди має міжособистісний характер і здійснюється у системі суспільних відносин. Розкрито дійсну мету застосування інформаційно-комунікаційних технологій у дистанційній освіті – творче здійснення її суб'єктів. Суб'єкт-суб'єктні зв'язки

реально існують як опосередковані суб'єкт-об'єкт-суб'єктні відносини, які наповнюються діяльнісним змістом у відношенні одного індивіда до іншого через об'єкт-посередник. Сама сутність творчості передбачає добудову, доведення суб'єкт-об'єктної фази діяльності до перетворення її на суб'єкт-об'єкт-суб'єктну самодіяльність. Лише для людей у спів-творчості та спів-переживанні процесу творення спілкування виступає у цілісності його гуманістичного здійснення.

Сучасні ІКТ дозволяють здійснювати дистанційний освітній процес на основі діалогічних стратегій взаємодії, суб'єкт-суб'єктної моделі освітнього спілкування. Сучасні мережеві засоби спілкування у дистанційній освіті опосередковують зв'язок педагога та учня і перетворюють його з односпрямованого впливу на форми активної (ре-активної, рівно-активної, інтер-активної та ін.) участі всіх включених у навчально-виховний процес, перехід на суб'єкт-об'єкт-суб'єктну організацію побудови взаємодій в освітньому процесі.

Доведено, що виникає якісно новий процес індивідуалізації, в якому реалізується можливість вільного вибору інформації, вільного доступу до неї, вільного самотворення, формування особистістю власного «Я». На відміну від нормативної соціалізації людина отримує можливість особисто конструювати власну ідентичність. На основі цього у виразнено, що центром мережевої взаємодії в дистанційному освітньому процесі є поставання вільної, освіченої, творчої особистості, яка у своїй індивідуальності, неповторності та унікальності здатна до універсальної співпраці у межах відкритого освітнього хронотопу, а засоби виступають лише як інструментальне забезпечення цього процесу.

ВИСНОВКИ

Відповідно до мети та завдань дисертаційного дослідження зроблено наступні загальні висновки:

1. Визначення філософсько-освітніх та комунікативно-діалогічних методологічних засад рефлексії феномена дистанційної освіти у контексті інформатизації суспільних процесів дозволило виявити очевидну недостатність тлумачення його виключно в межах застосування технічних засобів та інформаційно-комунікаційних технологій в освіті, а також вийти за рамки інструментально-технічного, – суто утилітарного, – потрактування дистанційної освіти, виявити її соціально-гуманістичну спрямованість та історичну інноваційну перспективу.

2. Проведено ретроспективну реконструкцію історії зародження та основних етапів поставання феномена дистанційної освіти і на цій основі доведено, що дистанційність є іманентним атрибутом системи освіти від самих її початків і витоків, притаманним розділенню і взаємодії тих, хто навчається, і тих, хто навчає, та опосередкуванню їх взаємовідносин засобами здійснення освітнього спілкування. Зроблено висновок, що дистанційність виступає як історично, – перманентно, – прогресуюча єдність засобів, відносин, ідей та інституцій, що опосередковують взаємодію і спілкування суб'єктів освітньої діяльності, розділених у просторі (відстанню, місцем) і у часі.

3. Логічно відтворено генезу дистанціювання в освіті і власне феномена дистанційної освіти: від виникнення перших освітніх інституцій як соціальних форм цілеспрямованої, свідомо організованої, концентрованої соціалізації через розвиток комунікативних засобів до віртуальних дистанційних мегауніверситетів як самостійних освітніх форм. На цій підставі запропонована авторська періодизація розгортання дистанційної освіти за стадіями: протодистанційної освіти, інституалізації дистанційного навчання, інституалізації дистанційної освіти, мережевої дистанційної освіти.

4. На основі здійсненої концептуальної експлікації обґрунтовано аргументацію для розмежування змісту понять «дистанційне навчання» та «дистанційна освіта». Взаємодію учителя і учнів як діалектично суперечливу єдність діяльностей викладання і вчення виражено понятійним блоком «дистанційна педагогіка», що він в авторській інтерпретації змістовно виражає соціалізацію, ідеологічно обґрунтовану та інституційно оформлену і здійснювану суб'єктами педагогічної діяльності в умовах дистанціювання, що уможлиблюється завдяки технологіям інтерактивного зв'язку і сукупності суспільних відносин мережевого суспільства.

5. Розкрито гуманістичний потенціал дистанційності як атрибуту системи освіти, на основі чого долається утилітарний, чисто інструментальний погляд на дистанційну освіту як на суто комунікативний засіб доби інформаційної революції, що стала можливою винятково і виключно завдяки таким факторам, як поява цифрових способів обробки інформації, розвиток електроніки і супутникових технологій зв'язку, створення інформаційних мережевих технологій, Інтернету тощо. Увиразнено концептуальний акцент, відповідно до якого дистанційну освіту визначають ті можливості та перспективи, що відкриваються для формування особистості як цілісної та гармонійно розвиненої, для трансформування суб'єкта (носія діяльності) в суб'єктність (носія творчості).

6. Визначено особливості організації простору і часу дистанційної освіти у якісних трансформаціях соціального хронотопу, спричинених прогресом інформаційно-комунікаційних технологій. Обґрунтовано висновок про «стискання», «ущільнення» соціального хронотопу, що радикально змінює морфологію суспільних зв'язків, уможливорює перетворення, – трансформацію, – вільного часу у час та простір самовдосконалення і самоздійснення, – хронотоп творчої діяльності, – що реалізується та здійснюється завдяки спромогам та потенціалу дистанційної освіти, якщо людина повноцінно і діяльно освоює свій вільний час. Акцентовано, що сутнісна особливість саме дистанційної освіти полягає у своєрідному «подоланні»: «стисненні», «економії» простору та часу, соціального хронотопу, переводі його у нову якість, адже вона дозволяє ставити під контроль, освоювати, організовувати просторово-часовий континуум освіти. Введено в обіг та конкретизовано зміст понятійного блоку «хронотоп дистанційної освіти», що визначає спосіб взаємодії учасників процесу освітньої діяльності, зумовлений застосуванням ІКТ, які забезпечують подолання розділеності за місцем і у часі.

7. Обґрунтовано зміст категорії «освітня взаємодія» як базової для дистанційної освіти та педагогіки. Її визначено як цілеспрямовану, свідомо організовану і сплановану, керовану і взаємозумовлену (з прямим і зворотнім зв'язком) спільну (сумісно-розподілену) суб'єкт-суб'єктну та суб'єкт-об'єктну

діяльність, яка приводить до кількісних та/або якісних змін вихідних якостей і станів освітніх суб'єктів і об'єктів. Аргументовано доводиться, що результатом освітньої взаємодії в дистанційному освітньому процесі є поставання вільної, освіченої, гармонійної, творчої особистості, – цілісної, – яка у своїй індивідуальності, неповторності та унікальності здатна до співпраці (співтворчості) у межах відкритого освітнього хронотопу, а засоби виступають як інструментальне забезпечення цього процесу.

8. Розкрито діалектику безпосереднього та опосередкованого у дистанційному освітньому спілкуванні та педагогіці і доведено необхідність розмежування в освітньому аспекті понять «комунікація» і «спілкування», обумовленого тим, що акцент робиться не на засобах обміну і ролі обміну інформацією, а на взаємодії як взаємодіяльності, взаємовідносинах, співпраці, в ідеалі – співтворчості учасників освітнього процесу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Абакумова О. О. Феномен дистанційної освіти в контексті сучасних соціокультурних змін / О. О. Абакумова // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка: Зб. наук. праць. – К. : ІВЦ «Політехніка», 2011. – № 2(32). – С. 7-10. (*Входить до наукометричних баз РІНЦ; Google Scholar*).

2. Абакумова О. О. Історичний підхід до рефлексії феномена дистанційної освіти / О. О. Абакумова // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка: Зб. наук. праць. – К. : ВПК «Політехніка», 2012. – № 2(35). – С. 3-10. (*Входить до наукометричних баз РІНЦ; Google Scholar*).

3. Абакумова О. О. Зasadничі принципи і досвід дистанційної освіти / О. О. Абакумова // Гілея : науковий вісник. Зб. наук. пр. / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К. : «Видавництво «Гілея», 2015. – № 102 (11). – С. 333-337. (*Входить до наукометричних баз РІНЦ; Google Scholar; EBSCO Publishing, Inc. (USA); SIS (Scientific Indexing Services) (USA); EBSCO InfoBase Index (Індія)*).

4. Абакумова О. О. Гуманістичний потенціал дистанційної освіти / О. О. Абакумова // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. праць / НАНУ, Ін-т філос. ім. Г.С. Сковороди НАН України; Гол. ред. В.В.Лях. – К., 2015. – Вип. 7-8 (145-146). – С. 160-168. (*Входить до наукометричної бази Google Scholar*).

Стаття в закордонному науковому періодичному виданні:

5. Абакумова Е. О. Дистанционное образование в условиях становления информационного общества / Е. О. Абакумова // Молодой ученый. – 2015. – №9. – Часть XIV. – С. 1459-1463. (*Входить до наукометричної бази РІНЦ*).

Інші публікації за темою дисертаційного дослідження:

6. Абакумова О. О. Дистанційні навчальні курси в інженерній освіті (на прикладі курсу «Теорія електричних кіл») / О. О. Абакумова // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка: Зб. наук. праць. – К. : ІВЦ «Політехніка», 2009. – № 3(27). – Ч. 1. – С. 109-116. (*Входить до наукометричної бази Google Scholar*).

7. Абакумова О. О. Дистанційна освіта: суть, основні характеристики, перспективи розвитку / О. О. Абакумова // Держава і глобальні соціальні зміни: історія, теорія, ідеологія: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. соціол. 28-29 жовтня 2010 р./ Б. В. Новіков, Л. М. Димитрова, П. В. Кутуєв. – К. : НТУУ «КПІ», 2010. – С. 123-124. (*Входить до наукометричної бази Google Scholar*).

8. Абакумова О. О. Перспективи дистанційної освіти у технічному університеті: погляд із середини / О. О. Абакумова // Збірник праць ІХ Міжнародної Молодіжної науково-практичної конференції «Історія розвитку науки, техніки та освіти» за темою «Пріоритети української науки», 17 травня 2011 р. / Укладач Л. П. Пономаренко. – К., 2011. – С. 213-215.

9. Абакумова О. О. Дистанційна освіта в умовах інформатизації суспільства / О. О. Абакумова // Матеріали 10-ї Всеукраїнської наукової конференції «Актуальні питання історії науки і техніки» (м. Київ, 6-8 жовтня 2011 р.) / Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК. – К., 2011. – С. 3-5.

10. Абакумова О. О. Дистанційна освіта: правова база регулювання в Україні / О. О. Абакумова // Сучасні проблеми управління: перспективні ідеї та технології / Уклад.: Б. В. Новіков, А. А. Мельниченко, В. Д. Піхорович, І. І. Федорова // Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (01-02 грудня 2011). – К. : НТУУ «КПІ», 2011. – С. 194-195.

11. Абакумова О. О. Історія становлення дистанційної освіти в Україні / О. О. Абакумова // Збірник праць X Міжнародної молодіжної науково-практичної конференції «Історія розвитку науки, техніки та освіти» за темою «Наукові та науково-технічні школи». – Київ, 19 квітня 2012 р. / Укладач Л. П. Пономаренко. – К., 2012. – С. 213-216.

12. Абакумова О. О. Дистанційна освіта як антикризова технологія / О. О. Абакумова // Матеріали XV всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та аспірантів "Дні Науки ФСП" «Феномен системної кризи сьогодення в інтерпретаціях сучасної гуманістики» (2012 р. м. Київ) / Укладачі: Б. В. Новіков, І. І. Федорова, В. Ю. Пряміцин. – К. : НТУУ «КПІ», 2012. – С. 14-15.

13. Абакумова О. О. Екологія дистанційної освіти / О. О. Абакумова // Збірка тез доповідей XV Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих учених «Екологія. Людина. Суспільство» (26-30 вересня 2012 р., м. Київ) / Укладач Д. Е. Бенатов. – К. : НТУУ «КПІ», 2012. – С. 195-196.

14. Абакумова О. О. Фундаментальна філософія розвитку дистанційної освіти / О. О. Абакумова // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» – Додаток 1 до Вип. 27, Том VIII (41) : тематичний випуск «Вища освіта України у контексті

інтеграції до європейського освітнього простору». – К.: Гнозис, 2012. – С. 6-14.

15. Абакумова О. О. Дистанційна освіта – стратегічний вектор розвитку сучасного університету / О. О. Абакумова // Матеріали XVI всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Дні Науки ФСП» «Університет в XXI ст.: моделі розвитку» (2013 р. м. Київ) / Укладачі: Б. В. Новіков, І. І. Федорова, О. О. Боровикова. – К. : НТУУ «КПІ», 2013. – С. 10-11.

16. Абакумова О. О. Дистанційна освіта в Україні: питання забезпечення якості / О. О. Абакумова // Дистанційна освіта України – 2013. Інформаційне освітнє середовище у системі дистанційного навчання в закладах освіти: інноваційні та психолого-педагогічні аспекти // Збірник наукових праць. – Х. : ХНАДУ, 2013. – С. 3-6.

17. Абакумова О. О. До питання забезпечення якості дистанційної освіти в Україні / О. О. Абакумова // Вища освіта: проблеми і шляхи забезпечення якості: зб. праць X всеукр. наук.-метод. конф., 28-29 листоп. 2013 р., Київ / М-во освіти і науки України. Нац. Техн. ун-т України «Київ. політехн. Ін-т». – Електрон. дані. – К. : НТУУ «КПІ», 2013. – С. 347-350.

18. Абакумова О. О. Гуманістична сутність феномена дистанційної освіти / О. О. Абакумова // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» – Додаток 4 до Вип. 31, Том II (10) : Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». – К. : Гнозис, 2014. – С. 345-349.

19. Абакумова О. О. Соціально-філософське дослідження феномена дистанційної освіти – актуальна потреба теорії і практики освіти / О. О. Абакумова // Перспективні напрямки світової науки: Збірник статей учасників Двадцять дев'ятої міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційний потенціал світової науки – XXI сторіччя» (19-25 листопада 2014 р.) – Том 1. Науки гуманітарного циклу. – Запоріжжя : Видавництво ПГА, 2014. – С. 57-59.

АНОТАЦІЇ

Абакумова О. О. Філософська рефлексія феномена дистанційної освіти. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.10 – філософія освіти. – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» МОН України, Київ, 2016.

Дисертацію присвячено філософському обґрунтуванню основних вимірів дистанційної освіти як феномена, що має чітко виражену гуманістичну спрямованість застосування інформаційно-комунікаційних засобів і технологій та постає як безумовно інноваційна форма прогресу освіти XXI століття.

В роботі дистанційність розглянуто як історично прогресуючу єдність засобів, відносин, ідей та інституцій, що опосередковують взаємодію і спілкування суб'єктів освітньої діяльності у їх просторово-часовій окремішності. Аргументовано, що дистанційна освіта інституційно виділяється, конститується та конкретизується як відносно самостійна в результаті історичного поступу освіти як такої. На цій основі запропонована авторська періодизація розгортання дистанційної освіти.

Увиразнено концептуальний акцент, відповідно до якого дистанційну освіту визначають ті можливості та перспективи, що відкриваються для формування особистості як цілісної, гармонійно розвиненої, для трансформування суб'єкта (носія діяльності) в суб'єктність (носія творчості).

Введено в обіг та конкретизовано змістовне наповнення понятійного блоку «хронотоп дистанційної освіти». Обґрунтовано, що сутнісна особливість саме дистанційної освіти полягає у своєрідному «подоланні»: «стисненні», «економії», переводі у нову якість, – простору і часу творчості, – соціального хронотопу, що є основним багатством людини (а відтак – людей, людства).

Ключові слова: дистанційна освіта, творчість, гуманізм, інформаційне суспільство, інформаційно-комунікаційні технології, хронотоп, освітнє спілкування, дистанційна педагогіка.

Абакумова О. О. Философская рефлексия феномена дистанционного образования. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.10 – философия образования. Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт». – Киев, 2016.

Диссертация посвящена философскому обоснованию основных измерений дистанционного образования как феномена, который имеет четко выраженную гуманистическую направленность применения информационно-коммуникационных средств и технологий и выступает как безусловно инновационная форма прогресса образования XXI века.

В работе дистанционность рассмотрена как исторически прогрессирующее единство средств, отношений, идей и институтов, опосредующие взаимодействие и общение субъектов образовательной деятельности в их пространственно-временной отдельности. Аргументировано, что дистанционное образование институционально выделяется, конституируется и конкретизируется как относительно самостоятельное в ходе исторического развития образования как такого. На основе ретроспективной реконструкции истории зарождения и основных этапов становления феномена дистанционного образования предложена авторская периодизация по стадиям: протодистанционное образование, институализация дистанционного обучения, институализация дистанционного образования, сетевое дистанционное образование.

Выделен концептуальный акцент, согласно которому дистанционное образование определяют те возможности и перспективы, которые открываются для формирования личности как целостной, гармонично развитой, для трансформации субъекта (носителя деятельности) в субъектность (носителя творчества).

Введен в оборот понятийный блок «хронотоп дистанционного образования» и конкретизировано его содержательное наполнение. Обосновано, что сущностная особенность дистанционного образования заключается в своеобразном «преодолении»: «сжатии», «экономии», переводе в новое качество, – пространства и времени творчества, – социального хронотопа, который является основным богатством человека.

Доказана необходимость разведения в образовательном аспекте понятий «коммуникация» и «общение», обусловленная тем, что акцент делается не на

средствах обмена и роли обмена информацией, а на взаимодействии как взаимодейственности, сотрудничестве, в идеале – сотворчестве участников образовательного процесса. Обоснован тезис о том, что центром образовательного взаимодействия в дистанционном образовательном процессе является становление свободной, образованной, творческой личности, в своей индивидуальности, неповторимости и уникальности способной к универсальному сотрудничеству в рамках открытого образовательного пространства, а средства выступают только как инструментальное обеспечение этого процесса.

Уточнено содержательное наполнение понятийного блока «дистанционная педагогика», который содержательно выражает социализацию, идеологически обоснованную и институционно оформленную и осуществляемую субъектами педагогической деятельности в условиях дистанционности, что становится возможным благодаря технологиям интерактивной связи и совокупности общественных отношений сетевого общества.

Ключевые слова: дистанционное образование, творчество, гуманизм, информационное общество, информационно-коммуникационные технологии, хронотоп, образовательное общение, дистанционная педагогика.

Abakumova O. O. – Philosophical reflection for phenomenon of distance education. – Manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Philosophy in specialty 09.00.10 – Philosophy of Education. National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute». – Kyiv, 2016.

The dissertation is devoted to the philosophical grounding of the main dimensions of distance education as a phenomenon, that has a clear humanistic orientation of information and communication tools and technologies, and presented as certainly innovative form of education progress of the XXI century.

In this work «stance of distance» considered as historically progressive unity of means, relationships, ideas and institutions, which mediate the interaction and communication of subject of educational activities in their spatial and temporal individuality. It is proved, that it is allocated, constituted, and specified institutionally, as relatively independent in the course of historical development of education as such.

The conceptual focus is highlighted, according to which the distance education is defined by the opportunities and prospects, that offered for formation of personality as a coherent, harmonious development, to transform the subject (bearer of activity) into subjection (bearer of creativity).

Substantive content for conceptual block of «chronotopos of distance education» is introduced and defined concretely. It's proved that the entity feature exactly of distance education is a kind of «overcoming»: «compression», «economy», and translates into a new quality – space and time of creativity – social chronotopos, which is the main wealth of human (and therefore – people and humanity).

Keywords: distance learning, creativity, humanism, information society, information and communication technology, chronotopos, educational communication, distance pedagogy.